

Заславська Світлана Ігнатівна,
кандидат технічних наук, доцент, заступник
директора з навчальної роботи Інституту
післядипломної освіти інженерно-
педагогічних працівників (м. Донецьк)
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»

КОМПЕТЕНТНІСТНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто проблему компетентнісного підходу у післядипломній освіті педагогічних працівників професійно-технічної освіти. Проаналізовано останні дослідження та публікації з цього напрямку. Висвітлені розробки Інституту післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників (м. Донецьк) УМО з вдосконалення професійної компетентності педагогічних працівників ПТНЗ. Представлена компетентісна модель діяльності майстра виробничого навчання, на основі якої розроблено матрицю змісту курсового підвищення кваліфікації цієї категорії слухачів та структуру навчального плану.

Ключові слова: компетентнісний підхід, професійна компетентність, матриця змісту курсового підвищення кваліфікації, структура навчального плану на компетентнісній основі.

Заславская Светлана Игнатьевна

КОМПЕТЕНТНОСНЫЙ ПОДХОД В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье рассмотрена проблема компетентного подхода в последипломном образовании педагогических работников профессионально-технического образования. Проанализированы последние исследования и публикации в этом направлении. Освещены разработки Института последипломного образования инженерно-педагогических работников (г. Донецк) УМО по усовершенствованию профессиональной компетентности педагогических работников ПТУЗ. Представлена компетентная модель деятельности мастера производственного обучения, на основе которой разработана матрица содержания курсового повышения квалификации этой категории слушателей и структура учебного плана.

Ключевые слова: компетентный подход, профессиональная компетентность, матрица содержания курсового повышения квалификации, структура учебного плана на компетентной основе.

Zaslavska Svetlana Ignativna

COMPETENCE APPROACH IN THE POSTGRADUATE EDUCATION SYSTEM

Abstract. The article deals with the problem of competence approach in postgraduate training of vocational education teachers. The latest researches and publications on this

issue are analyzed. The developments of the Institute of Engineering Teaching Staff Postgraduate Education (Donetsk) EMU to improve the vocational training staff's professional competence are highlighted. Competence model of vocational training, which was developed on the basis of the matrix of content of the course training for students in this category, and the structure of the curriculum, is presented.

Key words: Competence approach, professional competence, matrix of training course content, curriculum structure based on competence.

Постановка проблеми

XXI століття — це століття професіоналів, де буде здійснено перехід від кваліфікацій до компетенцій. Одним із шляхів оновлення і підвищення якості освіти є впровадження компетентнісного підходу у систему післядипломної освіти. Як відмічає Л. Ніколенко⁴, компетентнісний підхід — одна з основ оновлення педагогічної освіти, яка розглядається як конструктивна ідея освіти впродовж усього життя.

При компетентнісному підході навчальний процес зорієнтований на зміщення акценту з накопичування знань, умінь та навичок на формування й розвиток у слухачів здатності практично діяти у різних педагогічних та життєвих ситуаціях. Компетентність — це категорія, що «об'єднує» знання з практичною діяльністю людини. За визначенням Б. Ельконіна⁸, компетентність — це кваліфікаційна характеристика індивіда, взята в момент його включення в діяльність.

Актуальність проблеми дослідження. З позиції компетентнісного підходу смыслом освіти стає розвиток у тих, хто навчається, здатності до самостійного успішного розв'язання проблем у різних сферах і видах діяльності на основі використання соціального досвіду, елементом якого стає і власний досвід тих, хто навчається⁷.

Компетентнісним підходом є «спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і фахових компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості»⁵.

Отже компетентнісний підхід це нова освітня парадигма, яку слід розвивати та наповнювати відповідним змістом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

У педагогіці вищої школи і післядипломної педагогічної освіти особлива увага приділяється професійній компетентності та професійним компетенціям педагогічного працівника. А. Маркова під час вивчення професійної компетенції педагога згрупувала уміння, які забезпечують ефективність реалізації навчального процесу, та

⁴ Ніколенко Л. Т. Особистісно орієнтована освіта та шляхи реалізації в системі підвищення кваліфікації / Л. Т. Ніколенко // Ученые записки. — 2005. — № 3. — С. 23–27.

⁸ Эльконин Б. Д. Понятие компетентности с позиций развивающего обучения / Б. Д. Эльконин // Современные подходы к компетентностно-ориентированному образованию. — Красноярск, 2002. — С. 22.

⁷ Сучасні технології освіти дорослих: посіб. / авт. кол.: О. В. Аніщенко, Л. Б. Лук'янова, Л. Є. Січаєва, С. В. Зінченко, О. В. Баніт, Н. І. Дорошенко. — Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2013. — 182 с.

⁵ Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. Пометун // Компетентісна освіта: від теорії до практики. — К.: Пляєди, 2005. — С. 50–60.

особистісні якості педагогічного працівника і зробила висновок, що професійна компетенція педагога — це достатньо високий рівень здійснення педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, реалізація особистості педагога, у досягненні позитивних результатів у навчанні та вихованні учнів³.

За період 1970–1990 років було розроблено різні класифікації компетенцій, визнані педагогічною спільнотою. О. Бондаревська, О. Деркач, І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Маркова, М. Мясіщев, А. Палфьорова, Л. Петровська та інші автори використовують поняття «компетентність» та «компетенція» як для опису кінцевого результату навчання, так і для опису різних якостей особистості (притаманних їй чи набутих у освітньому процесі).

Н. Тализіна, Н. Печенюк, Л. Хихловський, В. Шадриков, Р.К. Шакуров, В. Шепель та інші відмічають, що поняття «знання», «уміння», «навички» неточно характеризують поняття «компетентність», оскільки, на їх думку, компетентність передбачає володіння знаннями, уміннями, навичками та життєвим і професійним досвідом.

Л. Кайданова², досліджуючи теоретичні засади компетентнісного підходу до професійного навчання, визначає компетентність (професійну компетентність) як здатність застосувати знання і вміння ефективно та творчо у міжособистісних стосунках та у професійних ситуаціях.

У наш час група українських та зарубіжних науковців працює над розробкою теорії й прикладних питань запровадження компетентнісного підходу в освіту (О. Савченко, Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, Дж. Равена, А. Хуторський тощо).

Аналізуючи теоретичні та прикладні розробки стосовно компетентнісного підходу в освіті, слід визначити, що нині не існує єдності у розумінні сутності термінів «компетенція» та «компетентність» і, як наслідок, у визначені суті компетентнісного підходу, особливо в системі післядипломної освіти.

Мета статті: розкрити методологію розроблення змісту підвищення кваліфікації слухачів у системі післядипломної освіти на основі компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу

Компетентнісний підхід орієнтується на кінцевий результат освітнього процесу, спрямовується на формування у майбутнього фахівця готовності ефективно використовувати можливості (знання, уміння, навички, цінності, психологічні особливості) та зовнішні ресурси (інформаційні, людські, матеріальні) для досягнення поставленої мети. Компетентність є ключовим, «вузловим» поняттям, оскільки за своїм змістом поєднує інтелектуальний і навичковий складники освіти; містить ідеологію інтерпретації змісту освіти, оскільки відштовхується від результату, таким чином компетентність — це результативно-діяльнісна характеристика освіти⁶.

³ Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. — М.: Междунар. гуманитар. фонд «Знание», 1996. — 308 с.

² Кайданова Л. Г. Теоретичні засади компетентнісного підходу до професійного навчання / Л. Г. Кайданова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. — 2006. — № 12. — С. 21–24.

⁶ Професійне навчання дорослого населення: теоретико-методологічні засади: моногр. / авт. кол.: Н. Г. Ничкало, В. О. Радкевич, О. І. Щербак, Н. І. Дорошенко [та ін.]. — Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2013. — 264 с.

У сучасних умовах науковці використовують поняття «компетентність» та «компетенція».

Різницю між цими поняттями надано у Великому тлумачному словнику сучасної української мови¹.

Компетенція — добра обізнаність із чим-небудь.

Компетентність — є достатність знань в якій-небудь галузі.

На думку вітчизняних науковців⁶, доцільно в педагогічному сенсі користуватися саме терміном «компетентність».

Донецький інститут післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників, починаючи з 1986 р., розробляє наукову проблему неперервної післядипломної освіти педагогічних працівників ПТО. Одним із напрямів цих досліджень є виявлення основних підходів до формування професійної компетентності педагогічних кадрів ПТО в ринкових умовах та розробка технології їхнього розвитку в курсовий та міжкурсний періоди підвищення кваліфікації. Основне завдання — розширення (удосконалення) компетентності в тісному зв'язку з динамічним попитом ринку праці у конкретній сфері діяльності.

Поряд із професійними компетенціями, які належать до сфери конкретної професійної діяльності, виділяються ключові універсальні компетенції, що потрібні кожній людині — це здатність людини вирішувати життєво важливі проблеми в конкретних ситуаціях.

Національна рамка кваліфікацій, затверджена Кабінетом Міністрів України (Постанова від 23.11.2011 р. № 134), передбачає як базові професійні, так і ключові компетенції.

Нижче розглянемо проблему вдосконалення професійної компетентності однієї з найбільш поширених категорій педагогічних працівників ПТНЗ — майстрів виробничого навчання.

На рис. 1 представлено складові професійної компетентності майстра виробничого навчання, розроблені на основі моделі його діяльності.

Як свідчать дані рис. 1, базові (професійні) компетенції включають теоретичні знання з конкретної професії, вміння та навички виконувати технологічні процеси, операції, прийоми, тому майстер виробничого навчання обов'язково повинен мати робітничу кваліфікацію відповідного рівня. Для майстрів виробничого навчання є обов'язковим стажування на підприємствах, у навчально-практичних центрах для практичного опанування новітніми виробничими технологіями з метою підготовки професійно-компетентного, конкурентоспроможного робітника.

Водночас, не менш важливим є організація педагогічного процесу для передачі знань, умінь учням, що і є змістом методологічної професійної компетенції майстра виробничого навчання. Остання вдосконалюється під час курсового психолого-педагогічного підвищення кваліфікації в інституті післядипломної освіти.

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад., гол. ред. В. Т. Бусел. — К. : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.

⁶ Професійне навчання дорослого населення: теоретико-методологічні засади : моногр. / авт. кол. : Н. Г. Ничкало, В. О. Радкевич, О. І. Щербак, Н. І. Дорошенко [та ін.]. — Кіровоград : Імекс – ЛТД, 2013. — 264 с.

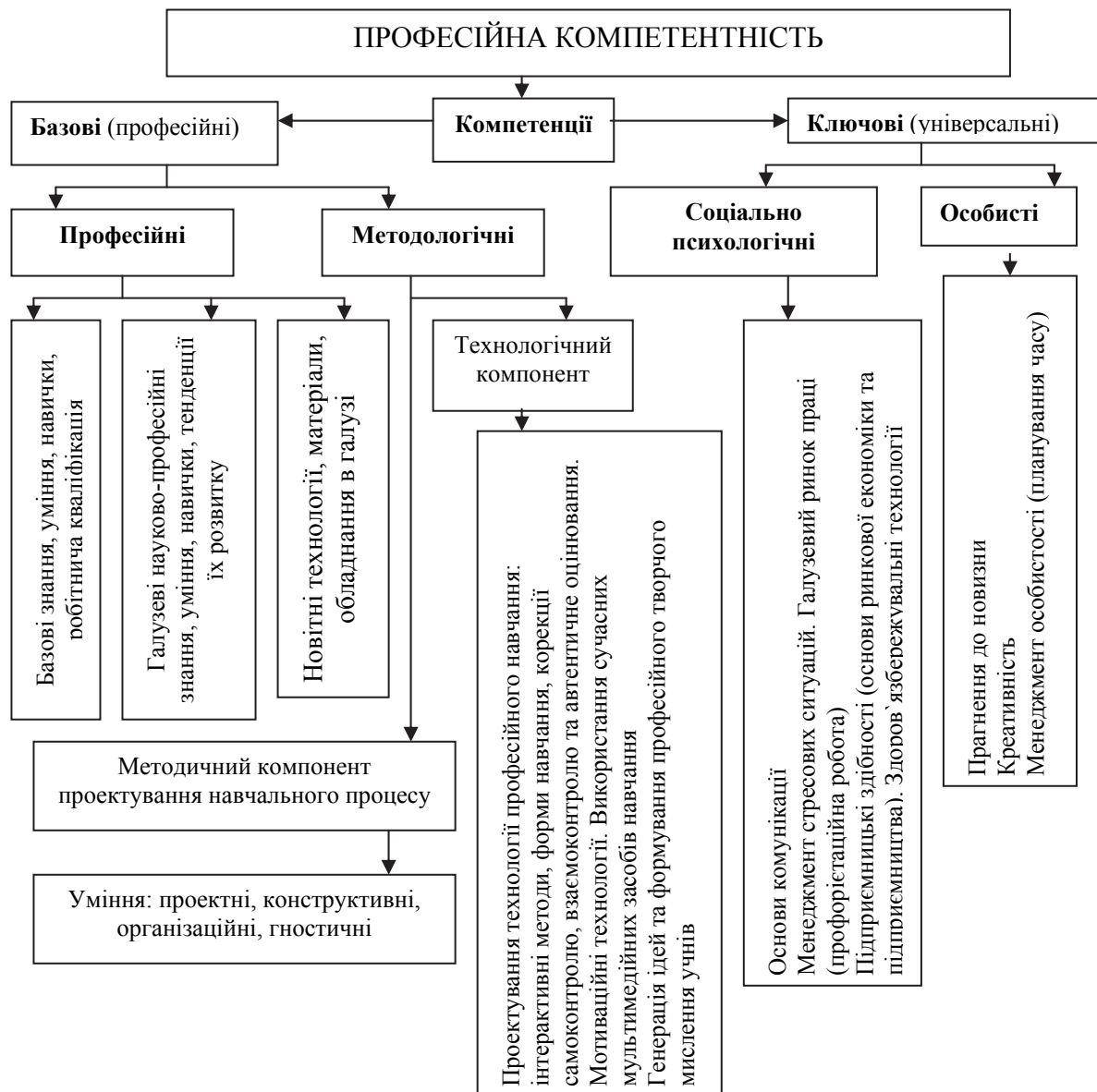

Рис. 1. Професійна компетентність майстра виробничого навчання

Взагалі згідно з кваліфікаційними характеристиками професій педагогічних працівників навчальних закладів, що затверджені наказом МОН України № 665 від 01.06.2013 р., до головних складових компетентності педагогічних працівників віднесені: професійна, комунікативна, інноваційна, правова.

На підставі цих вимог, проектується зміст курсового підвищення кваліфікації майстрів виробничого навчання на компетентнісній основі. Нами розроблено матрицю змісту курсового підвищення кваліфікації майстрів виробничого навчання з урахуванням компетентнісного підходу (див. табл.).

Таблиця

Матриця змісту курсового підвищення кваліфікації майстрів виробничого навчання з урахуванням компетентнісного підходу

Компетенції	Модулі		Тематика випускних робіт (приклади)	Тематика Інтернет-семінарів на дистанційному етапі (приклади)
	Основні	Вибіркові		
1	2	3	4	5
Базові: професійні* ;	Технології навчання професії	Новітні виробничі технології в галузі	Впровадження новітніх технологій виробництва у професійно-практичну підготовку. Інноваційні технології навчання професії	Технології моделювання професійної діяльності
Методологічні	<p>Основи психології праці особистості. Дидактичні технології в професійній освіті. Виховна діяльність педагогічного працівника ПТНЗ</p> <p>Професійно-практична підготовка в умовах ПТНЗ та виробництва (сфери послуг) інформаційно-комунікаційної технології в освіті</p>	<p>Педагогічна майстерність; комп'ютерна педагогіка. Інноваційна діяльність педагога професійної школи. Відкрита освіта і дистанційне навчання</p>	<p>Розвиток професійно-важливих якостей майбутнього робітника.</p> <p>Особливості виховання та навчання дев'ятих підлітків. Сучасний урок виробничого навчання у ПТНЗ. Методика організації та проведення виробничої практики на підприємстві</p> <p>Особистісний підхід у роботі педагога ПТНЗ: пріоритет інтересів та потреб учнів. Сучасні педагогічні технології – новий напрямок підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Дистанційне навчання та Інтернет. Застосування сучасних комп'ютерних технологій у професійній діяльності майстра виробничого навчання. Шляхи інтеграції освітніх та інформаційно-комунікаційних технологій</p>	<p>Враховання індивідуально-психологічних особливостей учнів у процесі навчання в ПТНЗ. Мотивація навчання як один із засобів підвищення ефективності навчання в ПТНЗ. Форми і методи вдосконалення власної педагогічної майстерності педагогів. Виховна робота з педагогічно занедбанними дітьми. Шляхи підвищення ефективності професійно-практичної підготовки в умовах ПТНЗ. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті</p>
Ключові (універсальні): соціально-психологічні	<p>Психологія особистості майбутнього робітника. Економіко-правові питання діяльності педагогічних працівників ПТНЗ</p> <p>Загальні питання охорони праці та БЖД</p>	<p>Екологічні проблеми сучасності. Психологічні аспекти професійного здоров'я педагогів. Профорієнтаційна робота у ПТНЗ. Комунікативна культура</p>	<p>Розвиток креативного мислення в учнів у процесі навчання та виховання. Екологічне виховання учнів ПТНЗ. Формування культури здоров'я та здорового способу життя в умовах ПТНЗ. Правове регулювання охорони праці в закладах освіти. Фінансування освіти: проблеми та можливості їх розв'язання. Педагогічні конфлікти та способи їх вирішення</p>	<p>Психологічні особливості підростаючого покоління в сучасному суспільстві. Формування позитивного іміджу педагога професійної школи. Психологічні аспекти оптимізації педагогічної праці в сучасних умовах</p>

* робітничу кваліфікацію підвищують під час стажування на виробництві

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
Особисті	Захист інформації та інтелектуальні власність	Креативний менеджмент	Об'єкти та суб'єкти авторського права	

Як свідчать дані таблиці, змістовий компонент підвищення кваліфікації спрямований на формування як базових, так і ключових компетенцій майстра виробничого навчання.

Структура навчального плану для підвищення кваліфікації майстрів виробничого навчання за очною формою навчання представлена на рис. 2.

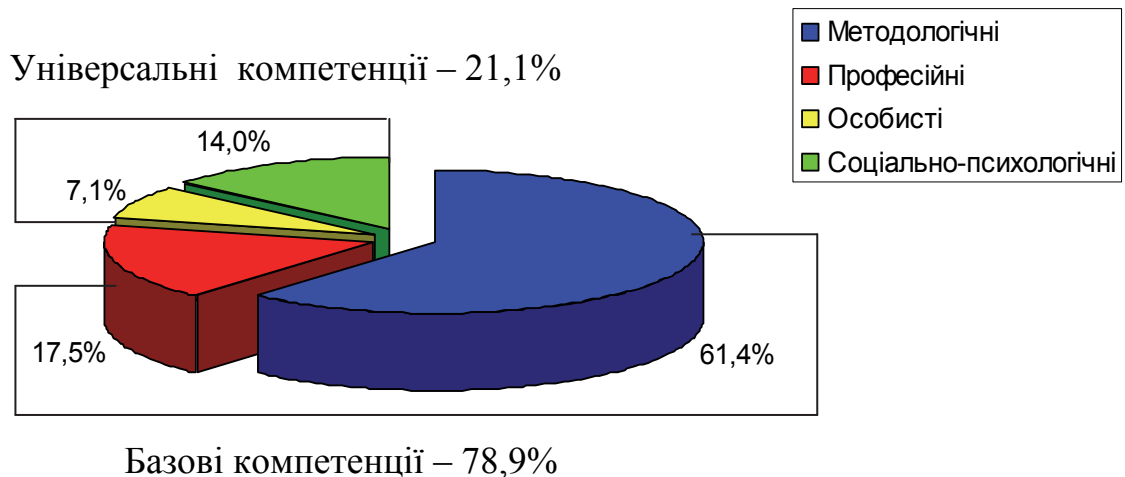

Рис. 2. Структура навчального плану на компетентісній основі

Згідно з даними рис. 2 базові компетенції становлять 78,9% навчального плану, при цьому найбільш вагома частина — методологічні компетенції — 61,4%, що відповідає основній меті педагогічної післядипломної освіти.

Важливою умовою застосування компетентісного підходу у післядипломній освіті є проектування освітнього процесу шляхом:

- організації навчання на основі діяльнісного підходу (тренінги, ділові ігри, дискусії, соціально-рольові ігри, моделювання, імітація тощо), що реалізується через активні та інтерактивні методи;
- особистісно зорієнтованого навчання;
- розробки акмеологічних технологій розвитку та самовдосконалення творчої особистості педагога.

Висновки

Розглянута структура професійної компетентності та матриця змісту курсового підвищення кваліфікації майстрів виробничого навчання на компетентнісній основі дає чітке уявлення щодо формування (удосконалення) конкретних компетенцій слухача.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

У подальшому планується продовжити роботу з організації підвищення кваліфікації керівних та педагогічних працівників профтехосвіти на компетентнісній основі шляхом включення в навчальний план додаткових (як основних, так і вибіркових) модулів, корекції тематики підсумкових випускних робіт слухачів, розробки низки заходів на міжкурсовий період із метою розширення переліку компетенцій, що удосконалюються (формуються) під час курсового підвищення кваліфікації та у міжкурсовий період.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад., гол. ред. В. Т. Бусел. — К. : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
2. Кайданова Л. Г. Теоретичні засади компетентнісного підходу до професійного навчання / Л. Г. Кайданова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. — 2006. — № 12. — С. 21–24.
3. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. — М. : Междунар. гуманитар. фонд «Знание», 1996. — 308 с.
4. Ніколенко Л. Т. Особистісно орієнтована освіта та шляхи реалізації в системі підвищення кваліфікації / Л. Т. Ніколенко // Ученые записки. — 2005. — № 3. — С. 23–27.
5. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. Пометун // Компетентісна освіта: від теорії до практики. — К. : Плянди, 2005. — С. 50–60.
6. Професійне навчання дорослого населення: теоретико-методологічні засади : моногр. / авт. кол. : Н. Г. Ничкало, В. О. Радкевич, О. І. Щербак, Н. І. Дорошенко [та ін.]. — Кіровоград : Імекс – ЛТД, 2013. — 264 с.
7. Сучасні технології освіти дорослих: посіб. / авт. кол. : О. В. Аніщенко, Л. Б. Лук'янова, Л. Є. Січаєва, С. В. Зінченко, О. В. Баніт, Н. І. Дорошенко. — Кіровоград : Імекс – ЛТД, 2013. — 182 с.
8. Эльконин Б. Д. Понятие компетентности с позиций развивающего обучения / Б. Д. Эльконин // Современные подходы к компетентностно-ориентированному образованию. — Красноярск, 2002. — С. 22.

COMPETENCE APPROACH IN THE POSTGRADUATE EDUCATION SYSTEM

Competence approach in post-graduate education means focusing on the formation of basic (professional) and key (universal) competences of the corresponding profile experts. The issue of formation (development) of vocational training staff's professional competence is dealt with in this article. The studies and publications on the

issue are analyzed. The essence of the competence approach is described, the structure of vocational training staff's professional competence is designed and the matrix of the content of the vocational teaching staff's course training, based on competency, which shows the obligatory, selective modules, themes of the graduate papers (examples), online seminars (examples) that are held on the distant stage of training, depending on the corresponding competencies, is presented.

The key competences include professional and methodological competencies, comprising psychological, pedagogical, methodical preparation. Key competencies are socio-psychological and personal ones. The structure of the curriculum for the vocational masters' training, in which the basic competencies are essential (78.9%) is designed. They include methodological competences accounting for 61.4%, which corresponds to the main direction of psychological and pedagogical training of students at the Institute.

Equally important are the social and psychological competencies such as communicative culture, the psychological aspects of educators' professional health, economic and legal issues. The features of the educational process development while implementing the competence-based approach: organization of the activity-based training approach; individual-oriented learning; development of acmeological technologies of teacher's creative individuality development and self-improvement, are given a detailed consideration. Finally the further activities of the Institute in this field are highlighted.